

Western Balkans Security Issues

No. 1/2021

Research Center for Western Balkans Security Issue

October 2021.

**ISTRAŽIVAČKI CENTAR ZA PITANJA BEZBEDNOSTI ZAPADNOG
BALKANA**
RESEARCH CENTER FOR WESTERN BALKANS SECURITY ISSUES

**WESTERN BALKANS
SECURITY ISSUES**
No. 1/2021

BEZBEDNOSNI PROBLEMI ZAPADNOG BALKANA
Br. 1/2021

October 2021. BELGRADE
ISSN 2334-6647(Online)

ISTRAŽIVAČKI CENTAR ZA PITANJA BEZBEDNOSTI
ZAPADNOG BALKANA

AUTORI:

Mr Tešić Vladimir

UREDNIČKI ODBOR

mr Tešić Vladimir

ADRESA: Istraživački centar za pitanja bezbednosti Zapadnog Balkana,
Beograd, Republika Srbija

www.wbrc.rs,

contact@wbrc.rs

Predsednik Upravnog odbora:

mr Tešić Vladimir

+381 66 00 77 59,

vladimir.tesic@wbrc.rs

TEHNIČKA PODRŠKA

Matić Dejan

Publikacija izlazi šestomesečno.

**Odnos Crne Gore prema
Republici Srbiji – istorijski,
politički, bezbednosni i vojni aspekt**

SADRŽAJ

Uvod	7
Istorijski koreni odnosa Republike Crne Gore prema Republici Srbiji	9
Osnovni elementi državnosti Republike Crne Gore	15
Aktuelni odnos Republike Crne Gore prema Republici Srbiji od 2006. do 2020. godine	17
Zaključak	23
Literatura	24

Uvod

Republika Crna Gora (u daljem tekstu CG) i Republika Srbija (u daljem tekstu RS) su dobile svoju nezavisnost 1878. godine na Berlinskom kongresu nakon višedecenijskih borbi za oslobođenje od Turskog Carstva. Od 1918. do 2006. godine bile su deo zajedničke države. U prvom periodu, od 1918. do 1943. godine, bile su deo Kraljevine Jugoslavije. Od 1943. godine bile su deo komunističko-socijalističke Jugoslavije kao zasebne republike, a od 1992. godine u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Poslednji model zajedničke države bila je Državna zajednica Srbije i Crne Gore od 2003. do referenduma 2006. godine. Nakon referenduma 21. maja Skupština CG je 3. juna, bez prisustva opozicije koja je osporavala rezultate referenduma, proglasila nezavisnost i tako (ponovo) postala nezavisna država. Srbija je priznala rezultate referenduma i uspostavljeni su zvanični diplomatski odnosi 22. juna 2006. godine potpisivanjem Protokola o uspostavljanju diplomatskih odnosa.

Kada govorimo o CG moramo biti svesni odnosa i prirode društva u ovoj državi pogotovo što je nedavno došlo do političkih promena. A ako govorimo o odnosu CG prema RS moramo dobro poznavati unutrašnje političke odnose u CG, a pre svega moramo izučiti istorijske korene i same početke diplomatskih odnosa između Kneževine Crne Gore i Kraljevine Srbije, pratiti taj odnos tokom kraja 19. veka, ceo 20. vek i prve dve decenije 21. veka. Tokom navedenog perioda CG je bila podeljeno društvo, na dva, pa nekad i na više političkih pravaca, što je aktuelno i danas.

Veliki deo pitanja koja su i danas ključna u odnosima CG prema RS vuku korene iz vremena nakon Berlinskog kongresa do Prvog svetskog rata, kao i iz vremena prve i druge Jugoslavije. Shodno formulisanju teme ovog rada, predmet istraživanja je usmeren ka analitičkom sagledavanju istorijskih korena i političkih odnosa CG i RS. Kroz analitički proces sagledaće se istorijski razvoj odnosa od 1878. do danas osnovnog činioca istraživanja, a to je odnos CG prema RS. Pored toga, navedeni odnosi analiziraće se i sa političkog i bezbednosnog gledišta. Odnos CG prema RS analiziraće se i kroz odnos zvaničnih institucija CG prema Srbima

u Crnoj Gori, odnosno prema građanima CG koji su se javno (zvanično) izjasnili kao Srbi, kao i prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi u CG. Još jedan faktor koji utiče na odnos CG prema RS, a koji će takođe biti analiziran jeste to da je CG članica NATO.

Istorijski koreni odnosa dve današnje države u periodu od 1878. do 2006. godine biće prvi deo ovog rada. Drugi deo rada biće posvećen formiranju „nove“ države 2006. godine, kroz analizu osnovnih elemenata državnosti. Na kraju poslednji deo, ujedno i težišni deo ovog rada biće odnos CG prema RS, kroz analizu spoljnopolitičkih prioriteta CG (prijem u EU i članstvo u NATO), odnosa prema susedima, odnosa prema manjinama, odnosa prema državnoj granici sa RS, ekonomskih odnosa dve države, odnosa prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi (SPC).

Istorijski koreni odnosa Republike Crne Gore prema Republici Srbiji

U periodu posle Berlinskog kongresa došlo je do prvih zvaničnih susreta dva vladara knjaza Nikole Petrovića i kralja Aleksandra Obrenovića. Odnosi u ovom periodu (1889-1903) imali su uspone i padove.

Prvi dolazak knjaza Nikole u Beograd bio je na Vidovdan 1896. godine. Tom prilikom je dogovorena zajednička akcija dve srpske države. Crna Gora je trebala da pomogne nastojanjima Srbije da oslobodi Makedoniju, a Srbija da pomogne nastojanjima Crne Gore u Severnoj Albaniji. Kralj Aleksandar Obrenović je uzvratio posetu u maju 1897. godine. Došao je na Cetinje na Đurđevdan, krsnu slavu Petrovića. Pre dolaska uspostavljeni su prvi diplomatski odnosi, odnosno akreditovan je prvi diplomatski predstavnik Kraljevine Srbije pukovnik Jevrem Velimirović. Tokom ove posete izrađen je nacrt o podeli interesnih sfera u Staroj Srbiji, Novopazarskom Sandžaku i Makedoniji. Oba vladara su imali zajednički interes a to je „da će u buduće čitav srpski narod, bez obzira na versko opredeljenje, na jednak način biti privržen srpskoj narodnoj misli, da će rodoljublje biti iznad svega“.¹

Međutim, vraćanjem Milana Obrenovića u političkih život Srbije došlo je do pogoršavanja odnosa između dve srpske države, koji su kulminirali nakon neuspelog atentata na kralja Milana (Ivanjdan 1899.). Obrenovići su mislili da su zaverenici planirali da na presto postave princa Mirka, sina kneza Nikole. Tom prilikom je došlo do prekida diplomatskih odnosa dve države.

U navedenom periodu obe srpske države bile su i pod uticajem tadašnjih stranih sila, dvojne monarhije (Austrougarska) i Ruskog carstva. Srbija je bila više okrenuta Austriji, dok je Crna Gora imala veoma dobre odnose sa Rusijom. Obe sile su imale za cilj pridobijanje srpske države koja će okupiti sve srpske zemlje pod jedan kišobran i na taj način ih pridobiti za zaštitu svojih interesa u regionu.

¹ Nemanja M. Popović, *Politički odnosi Srbije i Crne Gore – događaji i prilike od 1896. do 1903.*, izdavač Baština, Priština-Leposavić, 2020, str. 250

U maju 1903. godine kralj Aleksandar je ubijen od strane zaverenika, a Narodna skupština je 4. juna za novog kralja Srbije izabrala Petra Karađorđevića, zeta kneza Nikole, koji je od 1883. do 1890. godine živeo na Cetinju. Nastupio je period kada su ove države ponovo uspostavile prisnije odnose i imale zajedničke političke interese.

Politička orijentacija Crne Gore na početku 20. veka bila je usmerena na stvaranje saveza balkanskih država, kako bi se rasčistila sporna pitanja i ostvarile težnje balkanskih naroda za rešenje pitanja turskog prisustva na Balkanu. S tim u vezi, radi preduzimanja zajedničke akcije protiv Turske, tokom 1912. godine potpisano je nekoliko sporazuma među balkanskim državama (bugarsko-srpski sporazum i vojna konvencija – mart/april; bugarsko-grčki sporazum – maj). Crna Gora je u avgustu uputila Bugarskoj predlog za savez i rat protiv Turske, koji je bugarska vlada prihvatila i o kojem je obavestila Srbiju. Na temelju ove inicijative u Lucernu su se sastali predstavnici Crne Gore i Srbije koji su usaglasili glavne tačke sporazuma: početak akcije protiv Turske, pravci dejstva, podela teritorija i sl. Na ovaj način je utvrđen Balkanski savez između Crne Gore, Srbije, Bugarske i Grčke protiv Turske.

Tokom ratnih dejstava vojske Crne Gore i Srbije su zajedno nastupale. Vojska Srbije je bila angažovana na teritoriji Vardarske Makedonije, dok je na pomoćnom pravcu angažovala deo snaga kao podršku Vojsci Crne Gore u nastupanju prema Novom Pazaru, Kosovu i Metohiji i Skadru.

U Prvom balkanskom ratu Crna Gora je ostvarila veće teritorijalno proširenje. Udvostručila je državnu teritoriju i definisala granicu potpisivanjem Sporazum o formalnom razgraničenju sa Srbijom (30. oktobar 1913. godine).

U Drugom balkanskom ratu Crna Gora je stala na stranu Srbije i objavila rat Bugarskoj. Iako, je Drugi balkanski rat brzo završen pobedom saveznika (Srbija, Crna Gora, Grčka i Rumunija) protiv Bugarske, on je bio samo uvod u Prvi svetski rat godinu dana kasnije.

Nakon atentata u Sarajevu na austrougarskog prestolonaslednika Ferdinada, Crna Gora je stala na stranu Srbije. Kada je Austrougarska objavila rat Srbiji istog dana je Crna Gora objavila rat Austrougarskoj. Nakon mobilizacije crnogorske vojske za načelnika štaba crnogorske

vrhovne komande postavljen je srpski general Božidar Janković, čime je crnogorska vojska stavljena pod vrhovnu komandu srpske vojske. Prema crnogorskom istoričaru Šerbu Rastoderu², to je značilo da je crnogorska vojska upotrebljavana u skladu sa strateškim interesima Srbije i po nalogu srpske vrhovne komande. I pored toga, može se reći da su Crna Gora i Srbija, odnosno srpski narod, delovali zajedno protiv istog protivnika.

Tokom rata crnogorska vojska je imala veliku ulogu pre svega 1916. godine u čuvenoj Mojkovskoj bici (6. i 7. januar) kada joj je bila dodoljena uloga poslednje odbrane. Zaustavila je austrougarsku vojsku i omogućila srpskim snagama da se povuku. Međutim, i pored uspeha kod Mojkovca, Crna Gora je morala da kapitulira zbog pada Cetinja nekoliko dana kasnije. Kralj Nikola se sa delom Vlade Crne Gore povukao zajedno sa srpskim oficirima iz generalštaba, a na mesto komandata imenovao generala Janka Vukotića.

Takođe, prema pisanju Rastodera, Kralj Nikola je izgubio podršku od strane saveznika (Rusije, Francuske, Velike Britanije, pa i Italije) pošto je osumnjičen da je pregovarao sa Austrougarskom, dok je iza srpskog kralja stala Rusija koja je želela ujedinjenje Crne Gore i Srbije pod dinastijom Karađorđevića.

Odmah po probijanju Solunskog fronta, ustanici i komite³ su oslobodili Crnu Goru. U borbama za oslobođenje Podgorice pritekla im je u pomoć srpska vojska. Komite i ustanici su po naređenju srpske vrhovne komande u novembru 1918. godine rasformirani i razoružani. Srpska

² Šerbo Rastoder, Crna Gora i Crnogorci u Jugoslaviji, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2017., str.82-114

³ **Komiti** su pripadnici malih vojnih grupacija, naoružani članovi nacionalno-oslobodilačkih komiteta, ili samo nacionalističkih. Još su se borci grčke Heterije kao članovi nacionalno-oslobodilačkog komiteta u narodu nazivali komitama. Izraz je nakon osnivanja probugarske VMRO-a vezan uglavnom za borce, a zatim kolokvijalno i za srpske četnike, članove srpskog revolucionarnog komiteta osnovanog 1903. godine. Ubrzo se izraz komita vezao za gerilce, što su borci raznih komiteta upravo i bili, pa se svaki gerilac ma koje frakcije i nacije počeo nazivati tim imenom. Tako je za vreme Borbe za Makedoniju izraz komita korišćen i za borce VMRO (mada je i izraz četnici bio u upotrebi), za srpske četnike i za grčke andarte. Komitama su nazivani i srpski odmetnici u Srbiji za vreme okupacije 1915—1918. godine. I u Crnoj Gori su gerilci za vreme okupacije nazivani komitama (po mnogim ondašnjim autorima ustanici u Crnoj Gori su sami sebe nazivali ustašama dok je izraz „komita” za njih kasnije nametnut, uostalom postoji i knjiga „Crnogorske ustaše”) ali i odmetničke čete nakon 1918. privrženici dinastije Petrovića Njegoša. Pobunjeničke čete muslimana u Novopazarskom sandžaku takođe su se nazivale komitama.[1] Izraz je korišćen i za četnike tokom Drugog svetskog rata, kao i za nepredate četničke jedinice nakon poraza pokreta Dragoljuba Mihailovića.

(<https://sr.wikipedia.org/wiki/komiti> 04.10.2021. godine)

vojska se u međuvremenu transformisala u jugoslovensku i kao legalna vojna sila ostala u Crnoj Gori, a kralju Nikoli je bio onemogućen povratak iz Francuske.

Usledilo je ujedinjenje Srbije i Crne Gore i ulazak u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, što je jedan od događaja u našoj (srpskoj i crnogorskoj) istoriji koji je izazvao mnogo protivrečnih tumačenja i stavova, čak i danas.

Naime, već navođeni Rastoder piše da je po ulasku srpskih trupa u Crnu Goru formiran „Privremeni centralni izvršni odbor za ujedinjenje Srbije i Crne Gore“⁴, koji je delovao po instrukcijama srpske Vlade i koji je bio odgovoran za formiranje Velike narodne skupštine (165 poslanika).

Sa druge strane, srpski istoričar Aleksandar Raković, u knjizi Crnogorski separatizam, piše da je srpska vojska zajedno sa saveznicima u novembru 1918. godine oslobodila Crnu Goru i da su tada počele pripreme za održavanje tzv. „Podgoričke skupštine“ koja je trebala da donese odluku o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom.⁵ Na izborima su učestvovala dve opcije. Prva (beli)⁶, za безусловno ujedinjenje Crne Gore i Srbije i druga (zeleni), kandidati koji su podržavali kralja Nikolu čiji stav je bio da do ujedinjenja Crne Gore i Srbije može doći samo na ravnopravnim osnovama (konfederalni vid ujedinjenja). Obe opcije su se smatrali izričitim Srbima. Izbore su ubedljivo dobile pristalice bezuslovnog srpskog ujedinjenja.

Podgorička skupština donela je 26. novembra 1918. godine odluku da se kralj Nikola zbaci sa prestola i da se Crna Gora ujedini sa Srbijom pod dinastijom Karađorđević, a potom tako ujedinjena stupa u zajedničku državu Srba, Hrvata i Slovenaca. Pritalice kralja Nikole su u januaru 1919. godine podigle ustanak koji je brzo ugušen. I oko ovog događaja ima raznih stavova ali biće da su opet na obe strane bili Srbi, jedni su podržavali Karađorđeviće, a drugi Petroviće, što znači da je to bio srpsko-srpski sukob.⁷ Kada danas pristalice Demokratskog pokreta socijalista, odnosno Mile Đukanovića, predsednika CG, pričaju ili pišu o navedenom

⁴ Dva člana državljanina Srbije i dva člana državljanina Crne Gore. Imao je nadležnost zakonodavnih i izvršnih organa Crne Gore. Propisao je *Pravila za biranje narodnih poslanika u Veliku narodnu skupštinu*.

⁵ Aleksandar Raković, *Crnogorski separatizam*, Catena Mundi, Beograd 2019. , str. 78

⁶ Boja izbornih lista.

⁷ Aleksandar Raković, *Crnogorski separatizam*, Catena Mundi, Beograd 2019. , str. 79

dogadaju isti predstavljaju kao sukob „crnogorskih nacionalista protiv srpskih okupatora“. Možemo reći da je sukob koji je nastao na kraju Prvog svetskog rata između dve srpske političke opcije prisutan i danas ali se vremenom jedna od tih opcija iz srpstva odmetnula u „crnogorstvo“.

Međutim, nije postojala samo podela na bele i zelene. Početkom 20-tih godina 20. veka pojavljuju se i komunisti. Na 4. Kongresu Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) u Drezdenu (1928), donošena je odluka da se iz svih krajeva treba izbaciti „srbijanski okupator“. Komunistička partija Jugoslavije je podržavala ideju o izdvajanju Crnogoraca iz srpske nacije⁸ i 1940. godine na 5. Zemaljskoj konferenciji KPJ u Zagrebu usvojeno je da pet jugoslovenskih nacija treba da čine Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci i Crnogorci.⁹

U toku Drugog svetskog rata ponovo je bilo unutrašnjih podela u Crnoj Gori, komunisti, fašisti, četnici i zelenasi i opet sve Srbi. Pobjeda komunista dovela je do federalnog uređenja socijalističke Jugoslavije sa Crnom Gorom kao jednom od šest republika. Ustavom SFRJ iz 1974. godine komunisti su praktično definisali novu naciju. Prema Ustavu u Crnoj Gori živeli su crnogorski i pripadnici drugih naroda i narodnosti. U takvom obliku Crna Gora je postojala sve do raspada SFRJ i osnivanja Savezne Republike Jugoslavije i kasnije Državne zajednice Srbije i Crne Gore.

Savez komunista Crne Gore je 1991. godine transformisan u već pomenutu Demokratsku partiju socijalista (DPS). Političko rukovodstvo činili su Momir Bulatović, Milo Đukanović i Svetozar Marović, koji su uzora videli u Slobodanu Miloševiću i koji u to vreme nisu bežali od srpskih korena. Među njima, kako to kaže Raković, „Đukanović je najviše srbovao“.

Međutim, nakon građanskog rata u SFRJ, tačnije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, 1997. godine, da li iz straha da će ga kao predsednika crnogorske Vlade po komandnoj odgovornosti optužiti za ratne zločine i šverc cigareta preko Jadranskog mora, Milo Đukanović je posle pobjede na predsedničkim izborima preuzeo ideologiju crnogorskog separatizma i taj separatizam „gajio“ do referenduma 2006. godine. Tako je 2003. godine SRJ preuređena i od federalne

⁸ Slavenko Terzić, Ideološki koreni crnogorske nacije i crnogorskog separatizma, Srpski forum Crne Gore, Vijeće narodnih skupština Crne Gore, Podgorica 2001, str. 141

⁹ Aleksandar Raković, Crnogorski separatizam, Catena Mundi, Beograd 2019. , str. 82

države postala konfederalna pod imenom Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Ovim je Crna Gora stekla pravo da posle tri godine sprovede referendum o statusu Republike Crne Gore. To je i uradila, i u junu 2006. godine „ponovo“ stekla nezavisnost, odnosno državnost.

Može se zaključiti da je odnos dve države od dobijanja nezavisnosti do danas uvek bio uslovljen odnosom dva „vladara“, iako su obe države imale zajedničke interese, iako su obe države bile srpske. Tokom Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata Crna Gora i Srbija imale su savezničke odnose i oni su bili zasnovani na zajedničkom interesu a to su oslobađanje od okupatora, zaštita državnog suvereniteta i nezavisnosti, teritorijalnog integriteta, kao i sloboda. Ipak, 1918. godine nije došlo do ujedinjenja odlukom dva vladara, što je napravilo sada možemo reći stogodišnji razdor u srpskom narodu iz Crne Gore. Vremenom, tokom perioda između dva rata, tokom Drugog svetskog rata, tokom raspada SFRJ, kako je to već navedeno, uz unutrašnje i spoljne uticaje, dve sukobljene strane su se sve više razdvajale, od srpsko-srpskog sukoba do srpsko-crnogorskog sukoba koji je aktuelan danas i od koga mnogo zavisi odnos CG prema RS.

Posle izbora 2020. godine politička situacija u CG se promenila i može se reći nagovestila bolje odnose u narednom periodu.

Osnovni elementi državnosti Republike Crne Gore

Ako uporedimo državnost ili nezavisnost Kneževine Crne Gore i današnje Republike Crne Gore možemo zaključiti da su to dve sasvim različite državnosti.

Kneževina, odnosno Kraljevina Crna Gora je imala sledeće simbole i elemente državnosti: stanovništvo – Srbi, teritorija – današnje granice plus Metohija, ideologija – srpstvo, uređenje – monarhija, jezik – srpski, pismo – ćirilica, crkva – Srpska pravoslavna, zastava – srpska trobojka, grb – beli dvoglavi orao Nemanjića, himna – „Ubavoj nam Crnoj Gori Onam` onamo“ i novac – perper.

Crna Gora danas ima sledeće elemente i simbole: stanovništvo – najbrojniji Crnogorci, Srbi manjina (izloženi pritiscima vladajuće elite do 2020. godine), teritorija – bez dela Metohije (CG članica NATO), ideologija – do 2020. godine antisrpska, uređenje – republika, jezik – crnogorski (kao službeni), pismo – latinica, crkva – namera da se izbaci SPC i osnuje Crnogorska pravoslavna crkva, zastava – crveno žuta, grb – žuti dvoglavi orao, himna – Oj, svijetla majska zoro i novac – evro.

Crna Gora 2006. godine nije obnovila državnu nezavisnost Kraljevine Crne Gore. Referendumsko pitanje potvrđuje ovu konstataciju jer je glasilo: „Želite li da CG bude nezavisna država sa punim međunarodno-pravnim subjektivitetom?“. Vidi se da u ovom pitanju nema pomena o obnovi državnosti.

Izvorna narodnost stanovništva Crne Gore bila je srpska, ali se tokom godina pod uticajem prvo fašista a onda i komunista nametnula crnogorska nacija kao drugačijih Srba od ostalih Srba.¹⁰ Pored toga, postojala je i treća opcija a to su kako ih Raković zove „Crveni Hrvati“ ili „Dukljani“, koji su takođe radili na rasrbljavanju Crnogoraca. U poslednjih sto godina na popisima u Crnoj Gori vladale su velike oscilacije. Srba je 1909. bilo 95%, a Crnogoraca 1948. skoro 91%. Na poslednjem popisu 2011. godine bilo je oko 29% Srba i oko 45% Crnogoraca. Obzirom da je došlo do promene vlasti u Crnoj Gori nakon izbora 2020. godine za očekivati je da će na popisu 2021. godine opet biti oscilacija.

¹⁰ Aleksandar Raković, Crnogorski separatizam, Catena Mundi, Beograd 2019. , str. 256

Što se tiče teritorije CG možemo reći da ni ona nije ista kao pre više od sto godina. Nekada je Metohija bila u sastavu Crne Gore, a danas je ona u sastavu RS kao autonomna oblast Kosovo i Metohija, koja je „okupirana“ ili uzurpirana od strane albanskih separatista koji su jednostrano proglasili nezavisnost 2008. godine. Crnogorske vlasti su priznale tzv. Kosovo, iako je prema izjavi premijera CG Duška Markovića 85% građana bilo protiv. Drugi značajni događaj koji u mnogome određuje odnos CG prema RS jeste punopravno članstvo CG u NATO 2017. godine.

Iako je u vreme vladavine Petrovića zvanični jezik u Crnoj Gori bio srpski, a pismo ćirilica, iako je se na popisu 2003. godine oko 63% građana izjasnilo da im je srpski jezik maternji, Vlada CG je 2004. godine izbacila iz škola predmet srpski jezik i književnost, a propisala da je crnogorski jezik službeni jezik u CG, a pismo latinica. Znači i preko jezika i pisma zvanična Podgorica je odbacila vezu sa Kraljevinom Crnom Gorom.

Da bi današnja CG, odnosno „Milova“ CG održala svoju državnost još 2000. godine je započela proces izbacivanja SPC iz CG. Naime, na Cetinju je prijavljeno osnivanje „vjerske zajednice Crnogorska pravoslavna crkva“. Taj proces je 2019. godine pokušao da završi sa usvajanjem Zakona o slobodi veroispovesti u CG, kojim je predviđeno da država postaje vlasnik svih verskih objekata koji su izgrađeni do decembra 1918. godine, ukoliko verske zajednice ne dokažu vlasništvo. I ovim putem se nova CG odrekla spona sa Kraljevinom Crnom Gorom.

Dakle, ništa nije obnovljeno od državnosti Kraljevine Crne Gore. Možemo reći da je CG politički projekat donedavno vladajuće elite na čelu sa Milom Đukanovićem. Crna Gora pod vlašću dinastije Petrović Njegoš po karakteru je bila izričito srpska. Sa druge strane, Đukanovićeva CG iz 2006. godine odbacila je veze sa istorijskom srpskom državnošću Crne Gore. Primer za to između ostalog su mnogi sledbenici Đukanovića i DPS koji su se odricali porekla i menjali natpise na spomen pločama svojih predaka Srba. Navedeni politički projekat aktuelnog predsednika CG možemo reći da je zasnovan na antisrpsstvu pa samim tim i na građenju državnosti na kritici svega što je srpsko u CG. Ovo u mnogome određuje odnos CG prema RS u poslednjih 15 godina. Taj odnos je imao uspona i padova kao i kroz istoriju, ali nije sigurno da je uvek bio iskren od strane političara iz CG.

Aktuelni odnos Republike Crne Gore prema Republici Srbiji od 2006. do 2020. godine

Odnos između CG i RS posle razdvajanja odlikovale su brojne oscilacije. Faktori koji utiču na odnos CG prema RS su priznanje nezavisnosti tzv. Kosova, ulazak CG u NATO (učesće pripadnika Vojske CG u sastavu KFOR-a), pokušaj tzv. puča 2016. godine (pučisti iz RS), kao i položaj i uticaj SPC u CG.

Kao prvo, referendum iz 2006. godine je sporan. Za razdvajanje su se zalagale stranke okupljene oko „Bloka za nezavisnu Crnu Goru“, dok su protiv bile stranke okupljene oko „Bloka za očuvanje Državne zajednice Srbija i Crna Gora“. Pobedila je prva opcija sa 55% na prema 45%. Prisetimo se da je ovo bio drugi referendum o državnom statusu Crne Gore. Prvi je bio 1992. godine i imao je suprotan rezultat, oko 96% je bilo za zajedničku državu Srbije i Crne Gore. Ako poredimo sa Podgoričkom skupštinom iz 1918. godine, referendum 2006. godine je bio totalno suprotan, odnosno došlo je do razjedinjenja umesto ujedinjenja.

Političke podele iz 1918. ali i iz 2006. poklapaju se sa nacionalnom podelom na Srbe i Crnogorce. Ove podele su prisutne i danas. Može se reći da su snage koje su zastupale stav zajedničke države ili ujedinjenja uvek imale podršku zvaničnog Beograda, što je razlog da se zvanična Podgorica u poslednjih 15 godina odnosila prema Beogradu kao nekom ko ugrožava njen nacionalni interes. U tom duhu CG se uvek i odnosila prema RS i svemu što predstavlja Srbija i Srbi u CG, a to su srpski jezik, položaj Srba u CG, nezavisnost tzv. Kosova i Srpska pravoslavna crkva.

U Crnogorskom ustavu iz 2007. godine definisano je da je službeni jezik crnogorski, a pismo latinica. Vlada CG je 9. oktobra 2008. godine jednoglasno donela odluku o priznavanju tzv. Kosova. Crna Gora je 2015. godine prilikom neuspešnog pokušaja tzv. Kosova da postane član UNESCO-a, glasala za prijem. Na dan parlamentarnih izbora u CG 2016. godine uhapšena je grupa ljudi koji su, po navodima policije CG, planirali „državni udar“. Među uhapšenima je bilo osam državljana RS, dva Rusa i dva opoziciona lidera iz CG. Oni su proglašeni krivim za pokušaj terorizma. Prilikom čitanja presude saopšteno je da su okrivljeni imali zadatak da sruše

vlast u CG, proglase pobedu Demokratskog fronta na izborima i spreče priključenje Crne Gore NATO alijansi. Između redova okrivljena je i RS. Crna Gora je 2017. godine postala članica NATO. Crnogorski izaslanik odbrane (vojni ataše) prisustvovao je na hrvatskom obeležavanju 23. godišnjice akcije „Oluja“ 2018. godine, iako je premijer CG, Duško Marković obećao u Beogradu da će CG voditi računa o interesima RS pred važne i značajne datume. Iste godine Vlada CG je uputila dva pripadnika Vojske CG u misiju NATO na Kosovu i Metohiji. Godinu dana kasnije 2019. Skupština CG je usvojila Zakon o slobodi veroispovesti, koji SPC nije prihvatila najviše zbog člana koji propisuje da verske zajednice moraju da dokažu vlasništvo nad crkvenom imovinom koja je sagrađena ili je bila u državnoj svojini do 1918. godine. S tim u vezi, SPC je organizovala litije kao znak protesta, koje su trajale do parlamentarnih izbora 2020. godine i to sve za vreme pandemije COVID-19. Mitropolit SPC Amfilohije je preminuo, a na njegovu sahranu u Podgorici je došao predsednik RS, Aleksandar Vučić, ali se nije sastao sa crnogorskim državnim vrhom. Situacija 2020. godine kulminirala je proterivanjem ambasadora jedne i druge države nakon što je ambasador RS izjavio da je Podgorička skupština iz 1918. „slobodan izraz narodne volje za ujedinjenje sa bratskom Srbijom“. Na parlamentarnim izborima 2020. DPS i Đukanović su izgubili i tri meseca kasnije formirana je Vlada na čelu sa Zdravkom Krivokapićem, koji je između ostalog izjavio „Nova Vlada će raditi na ozdravljenju odnosa Crne Gore sa Srbijom, promovisaćemo istinski dobrosusedsku politiku s Beogradom, kao i sa svima u regionu, po principu suverenosti, nezavisnosti i nemešanja u unutrašnje stvari drugih država“.

Bilateralni problemi između CG i RS odnose se na razgraničenje i obostrani položaj etničkih zajednica, dok se zajednički interesi ogledaju u evropskim integracijama, ekonomiji i energetici.

Zvanična Podgorica i Beograd su uspostavili diplomatske odnose 22. juna 2006. godine. od tada CG i RS potpisale su 60. bilateralnih ugovora, a najvažniji su:

- Sporazum o saradnji u oblasti odbrane između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore, potpisan: 20.11.2007.
- Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore, potpisan: 29.10.2009.

- Sporazum o saradnji između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore o uzajamnom zastupanju i pružanju konzularne zaštite i usluga u trećim zemljama, potpisan: 19.04.2013.
- Sporazum o saradnji između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore u kontekstu pristupanja Evropskoj Uniji, potpisan: 10.12.2013.

Posle donošenja Ustava 2007. godine Vlada CG je usvojila dokument „Spoljnopolitički prioriteti CG“. Definirali su tri strateška cilja: integracija u EU i NATO (postala članica 2017.), unapređenje i održavanje dobrosusedskih odnosa i regionalne saradnje i razvijanje bilateralne i multilateralne saradnje. U drugom delu ovog dokumenta posebno je istaknuta saradnja i odnos sa RS. Navedeno je da su odnosi sa Srbijom od posebnog značaja „što podrazumeva odnos ravnopravnog partnerstva i uvažavanja“. Međutim, kao što je već navedeno 2008. CG je priznala tzv. Kosovo i nastupio je period hladnih odnosa, koji je trajao sve od 2012. i promene vlasti u RS. Tada su politički odnosi ušli u mirnije vode, opet sve do 2016. kada je CG optužila RS za pokušaj nasilne promene vlasti tokom i nakon parlamentarnih izbora.

Prvo sporno pitanje između CG i RS jeste pitanje državne granice nakon razdvajanja 2006. koje je aktuelno i danas. Formirana je Međudržavna komisija za razgraničenje koja nije radila zbog priznavanja tzv. Kosova od strane Vlade CG jer deo državne granice sa Srbijom istovremeno je i granična linija CG i tzv. Kosova. Ipak, komisija je nastavila da radi i bila je nadležna za ostatak državne granice, gde je i postignuto nekoliko sporazuma koji su poboljšali odnose. Međutim, stav CG u vezi granične linije sa tzv. Kosovom je i danas nepromenjen i stoga ne postoje uslovi za konkretniji napredak po pitanju granice sa RS.

Što se tiče regulisanja dvojnog državljanstva između CG i RS nije realno očekivati postizanje kompromisa. Crna Gora je 2011. izmenila Zakon o državljanstvu Crne Gore, kojim je omogućeno brzo dobijanje državljanstva i to pred popis stanovništva. A ujedno je to bilo „ulaganje u budućnost“ tadašnje vlasti za izbore 2012. godine, a i kasnije. Obzirom na promenu vlasti u CG 2020. godine i najavljeni popis stanovništva 2021. godine što se tiče ovog problema postoji mogućnost da će doći do promene u procentima stanovništva Srba i Crnogoraca, te da će se u narednom periodu doneti sporazum između dve države.

Ekonomski odnosi su ipak najozbiljniji deo bilateralnih odnosa između CG i RS. Crna Gora je zainteresovana za ekonomsku saradnju, energetske saradnje i infrastrukturne projekte (rekonstrukcija pruge Beograd-Bar i izgradnja autoputa Bar-Beograd, hidroenergetski projekti na Drini, Limu, Ibru i Ćehotini, šest projekata na primorju – Luštica, Plavi horizonti, Porto Montenegro, Kumbor, Kraljičina plaža i četiri na kontinentalnom delu – podvodni kabl, termoelektrane i istraživanje nafte i gasa). Prema CG, Srbija je jedan od najvažnijih ekonomskih i energetske partnere CG. S tim u vezi, u oktobru 2011. osnovan je Srpsko – crnogorski poslovni klub, koji okuplja 120 najjačih srpskih i crnogorskih kompanija. Za CG je Srbija prvo izvozno i drugo uvozno tržište. Prema tome, kao i do sada, uz sve navedene probleme, i nova Vlada CG će nastaviti da razvija saradnju na pre svega ekonomskom planu jer je to u duhu pregovora obe države za prijem u EU.

Kao članica NATO alijanse CG je u obavezi da sprovodi zajedničku politiku bezbednosti i odbrane. Ukoliko uzmemo da je američki general Kertis Skaparoti, komandant NATO u Evropi, rekao 8. marta 2018. godine na saslušanju u Senatu da su „razlog za brigu ne samo Republika Srbija i Republika Srpska već srpska populacija na Balkanu“¹¹, možemo zaključiti, odnosno pretpostaviti da će se CG podrediti politici Alijanse u odnosu na RS. Ulaskom CG u NATO povezan je prostor, kako ga istoričar Aleksandar Raković naziva, „bedem protiv svetosavlja“, tj. „ostvaren je geopolitički san hrvatskih pravaša i crnogorskih separatista“.

Vojna saradnja CG i RS datira još iz vremena oslobodilačkih ratova protiv Turske imperije na ovim prostorima, pa preko Prvog svetskog rata. Vojske CG i RS uvek su bile saveznice i zajedno su nastupale. Nakon Prvog svetskog rata i formiranja zajedničke države od 1918. do 2006. godine CG i RS su bile deo istog sistema odbrane. Krajem septembra ove godine u Podgorici je otvoreno Izaslanstvo obrane RS. Pukovnika Predraga Stefanovića primili su ministarka odbrane CG Olivera Injac, kao i zamenik načelnika Generalštaba pukovnik Željko Radulović. Ovim činom ponovo je uspostavljena vojnodiplomatska veza ove dve države nakon više od 100 godina. Međutim, ministarka Injac najavila je imenovanje izaslanika odbrane CG u Srbiji, na nerezidentnoj osnovi. Pored toga, što je naglasila važnost obnove saradnje sa Centrom

¹¹ Aleksandar Raković, Crnogorski separatizam, Catena Mundi, Beograd 2019. , str 280

ABHO u Kruševcu, CG neće odgovoriti reciprocitetom u vojnodiplomatskom smislu. CG neće slati izaslanika u Beograd i samim tim je pokazala svoj odnos prema RS.

Aktuelna politička situacija u CG opredeljuje tri struje u odnosima prema RS. Prva struja ona najekstremnija, antisrpska jesu predsednik Đukanović i njegove pristalice, druga struja ili umerena/konzerativna jeste parlamentarna većina na čelu sa premijerom Krivokapićem i treća prosrpski orjentisana struja, deo parlametarne većine, su stranke okupljene u Demokratski front (bez Nebojše Medojevića). Postojećim stanjem zadovoljna je isključivo crnogorska nacionalistička opcija koja za cilj ima dominaciju na teritoriji cele zemlje, prevashodno kroz neutralizaciju srpskog političkog faktora. Činjenica je da je prosrpska struja daleko najnezadovoljnija postojećim uređenjem Crne Gore koje nikako ne korespondira sa udelom Srba u ukupnom broju stanovnika.

Situacija je kulminirala prilikom ustoličenje novog mitropolita Joanikija na Cetinju početkom septembra ove godine. Izbili su građanski neredi. Na ulicama su se pojavili ekstremisti desno orejntisani pristalice Đukanovićevog DPS. Pokušali su da spreče ustoličenje mitropolita ali nisu uspeali reakcijom državnih organa kojom je rukovodio lično premijer Krivokapić, dok je predsednik Đukanović bio na strani protestanata.

Nedugo posle navedenog događaja Đukanović je u više navrata u medijima iznosio svoje stavove koji su bili usmereni na ulogu RS u pokušajima da se ospori nezavisnost CG, da je CG srpska država, da su Crnogorci zapravo Srbi, da ne postoji crnogorska crkva i kultura. U svojim izjavama upućivao je na velikosrpski nacionalizam, čak je nešto slično izjavio i na Generalnoj skupštini UN pominjući narušene odnose na Zapadnom Balkanu koji su posledica nacionalističkih pokreta, istih kao 90-tih godina prošlog veka. Na kraju je optužio Srbiju i njenog predsednika, SPC, pa čak i Rusiju za napad na CG i njenu nezavisnost.

Lider druge struje u odnosima prema RS predsednik Vlade CG zauzima sledeći stav: „CG je posvećena razvoju doborsusedskih odnosa sa Srbijom“. Međutim, praktično na početku njegovog mandata u Skupštini CG je donešena rezolucija o genocidu u Srebrenici, što je dodatno narušilo odnos sa RS. Ipak, Krivokapić za razliku od Đukanovića u RS ne vidi pretnju i poručuje „da je CG matica Srba koji žive u CG, a ne Beograd“. Krivokapić je svestan da su podele u CG

nasleđene i ne želi da se osvrće na njih, odnosno želi da ide napred i da sa RS ostvari pre svega ekonomsku saradnju. Na tom putu napred jedna od stanica, kako je najavio jesu predsednički izbori u CG.

Treća struja, prosrpska, na čelu sa opozicionim liderima iz DF-a, Mandićem i Kneževićem, nastavlja da se bori protiv Đukanovića, želi njegovu smenu i samo iz tog razloga podržava parlamentarnu većinu. Međutim, u poslednjih mesec dana u CG vlada kriza vlasti, odnosno u najavi je rekonstrukcija Vlade CG od koje će u mnogome zavisti odnos CG prema RS.

Zaključak

Prema istoriji CG je država srpskog naroda, a Crnogorci su Srbi. Sa političkog gledišta, CG je nezavisna država na čijem čelu se nalazi čovek koji je od komuniste preko demokrate/socijaliste postao nacionalista i crnogorski separatista, koji na unutarpolitičkom, pa čak i spoljnopolitičkom planu sprovodi politiku antisrpstva. Iz tog razloga je odnos CG prema RS bio najblaže rečeno loš u poslednjih 15 godina. Tokom 2020. godine taj odnos je polako počeo da se menja uz još uvek određene probleme koji su nasleđeni. Sa bezbednosnog i vojnog gledišta, CG je članica NATO alijanse i deo je kolektivne, odnosno kooperativne bezbednosti. U tom duhu za očekivati je da se u narednom periodu akcenat u odnosu prema RS stavi na ekonomsku saradnju kao preduslov za jačanje i napredovanje u pregovorima sa EU o članstvu.

Crna Gora kao multietnička, multikulturna i multikonfesionalna država opterećena je političkim podelama. Činjenica da crnogorska i srpska politička elita imaju različite poglede na istoriju ali i na budućnost zemlje govori u prilog tome da će CG u narednom periodu biti prinuđena na menjanje državnog modela na etnonacionalni princip podele vlasti. U kom obimu će to biti znaćemo nakon popisa stanovništva i eventualne rekonstrukcije Vlade.

U tom smislu zaključak ovog rada jeste da je odnos CG prema RS u poslednjih 15 godina bio rezultat političkog projekta Mile Đukanovića za dobijanje nezavisnosti CG, ulazak u NATO i integraciju u EU, čija se politička strategija zasnivala na antisrpstvu. Obzirom da se po svemu sudeći Đukanoviću smeši kraj političke karijere i da na vlast dolaze umerenije struje za očekivati je da se odnos prema RS promeni. U prilog tome ide i činjenica da istorijska, etnička, jezička i kulturološka bliskost građana CG i RS nameće potrebu za normalizacijom odnosa najviše zbog zajedničkih ekonomskih interesa.

Literatura

- Aleksandar Raković, *Crnogorski separatizam*, Catena Mundi, Beograd 2019.
- Dragan Đukanović, *Republika Srbija i Crna Gora – analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine*, Srpska politička misao broj 3/2015, godina 22., sveska 49. (str. 51-70)
- Nemanja M. Popović, *Politički odnosi Srbije i Crne Gore – događaji i prilike od 1896. do 1903.*, izdavač Baština, Priština-Leposavić, 2020. (str. 245-257)
- Slavenko Terzić, *Ideološki koreni crnogorske nacije i crnogorskog separatizma*, Srpski forum Crne Gore, Vijeće narodnih skupština Crne Gore, Podgorica 2001.
- Šerbo Rastoder, *Crna Gora i Crnogorci u Jugoslaviji*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2017. (str. 82-114)

- <https://www.slobodnaevropa.org/a/kratka-hroniologija-politi%C4%8Dkih-odnosa-srbije-i-crne-gore-2006-2020-/30976423.html> (15.9.2021)
- <https://media.cpes.org.rs/2019/09/Odnosi-Srbije-i-Crne-Gore.pdf> (15.9.2021)
- https://sr.wikipedia.org/ec/Odnosi_Srbije_i_Crne_Gore (15.9.2021)
- <https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/crna-gora> (15.9.2021)
- <https://sr.wikipedia.org/wiki/komiti> (04.10.2021)
- <https://www.gov.me/clanak/rad-na-unaprjedenju-bilateralne-saradnje-i-doprinosu-regionalnoj-stabilnosti> (07.10.2021)
- <https://www.danas.rs/svet/djukanovic-odnos-srbije-i-crne-gore-kao-devedesetih/> (07.10.2021)
- <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-region/150097-djukanovic-srbija-pokusava-da-dokaze-da-je-crna-gora-srpska-drzava> (07.10.2021)
- <https://www.aa.com.tr/ba/politika/zdravko-krivokapi%C4%87-crna-gora-je-matica-srbakoji-%C5%BEive-u-crnoj-gori-a-ne-beograd/2284256> (07.10.2021)

Beograd, 2021.

Istraživački centar za pitanja bezbednosti Zapadnog Balkana

www.wbrc.rs

contact@wbrc.rs

Tel: 00 381 66 00 77 59